

Stadia życia według Sørensa Kierkegaarda

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Film](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Albo-albo*, tłum. T. Teopltiz.
- Źródło: Søren Kierkegaard, *Konieczność wyboru – przejście do stadium etycznego*, [w:] *Albo-albo*, tłum. K. Toepliz.

Stadia życia według Sørensa Kierkegaarda

Rembrandt Harmenszoon van Rijn, *Ofiara Abrahama*, 1632

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Czym jest melancholia? Czy możemy, ujmując rzecz poetycko, powiedzieć, że pojawia się kiedy znużeni naszymi pragnieniami, chcemy odnaleźć własną duszę? Tak właśnie opisywał to Kierkegaard, a stan, w którym prym wiodą nasze zmysły, nazywał stanem estetycznym. Było to dla niego pierwsze stadium rozwoju człowieka. Większość naszych życiowych wyborów dokonuje się na tym poziomie, a ich znaczenie jest znikome. Dopiero wybór etyczny ma znaczenie. Wybierając z całą powagą dobro ponad złem, wkraczamy w wyższe stadium życia człowieka. Tam czeka na nas rozpacz...

Twoje cele

- Poznasz stworzoną przez Kierkegaarda koncepcję stadiów życia.
- Przeanalizujesz znaczenie życiowych wyborów w kontekście filozofii Kierkegaarda.
- Zastanowisz się nad potocznym oraz filozoficznym rozumieniem sformułowania „być sobą”.
- Scharakteryzujesz poszczególne stadia życia w filozofii Kierkegaarda.

Przeczytaj

Stadia życia

Istotą **egzystencji** jest stawanie się. Jest ona w ciągłym ruchu. Kierkegaard ujął ten ruch w stadia. Wyróżnił trzy stadia ludzkiego życia: **estetyczne**, **etyczne** i religijne. Wyjaśniając hierarchiczną zależność między stadiami, porównał ludzką egzystencję do domu. Stadium estetyczne jest niczym piwnica, stadium etyczne to parter, a stadium religijne – pierwsze piętro. Ludzie mogą przechodzić z jednego poziomu do drugiego, ale – mimo że jest to pożądane – nie muszą. Niektórzy żyją całe życie w piwnicy, inni – na parterze, jeszcze inni – na pierwszym piętrze. Ewentualne przejście zawsze dokonuje się na zasadzie „skoku”, czyli przez zaangażowanie i akt wyboru: albo-albo.

1

Stadium estetyczne jest najniższym z wszystkich stadiów życia. Pojęcie estetyczności Kierkegaard rozumiał w źródłowym greckim znaczeniu – „to, co zmysłowe, doznane, spostrzeżone”. Stadium to charakteryzuje się poszukiwaniem przyjemnych doznań i ucieczką od przykrości. Człowiek porusza się tu na poziomie **zmysłowości**, czyli kierują nim zmysłowe pragnienia, i **możliwości** – każde pragnienie jest tylko możliwością. Człowiek estetyczny nie jest zdolny do prawdziwego wyboru. Podąża za określonym pragnieniem tylko chwilowo, dopóki nie zawładnie nim inne pragnienie. Zawsze stoi więc przed całą różnorodnością możliwości. Jest jakby sumą możliwych pragnień.

2

W **stadium etycznym** człowiek przede wszystkim dokonuje świadomego wyboru. Nasze wybory definiują to, kim jesteśmy. Normy moralne, zobowiązania, poczucie odpowiedzialności, wierność, praca – to są cechy życia w stadium etycznym.

3

Dlatego człowiek szuka oparcia w transcendencji. W ten sposób wkracza w **stadium religijne**, które jest wyższym piętrem egzystencji. Jednak, pomimo faktu, że życie w tym ostatnim stadium jest najbardziej autentyczne, nie oznacza to przewyciężenia źródłowego lęku. Lęk, jak już wspomniano, jest wpisany w naturę ludzkiej egzystencji i nie można go usunąć. Akt wiary jest oparciem się na Bogu mimo braku przesłanek poświadczających jego istnienie. W filozofii Kierkegaarda nie ma łaski, Bóg nie zstępuje ku wierzącemu. Akt wiary jest skokiem w nieznanie. Towarzyszy mu też poczucie winy, tj. świadomość własnej grzeszności, czyli źródłowego rozdarcia.

Stadium estetyczne może mieć postać bardziej bezpośrednią (esteta bezpośredni, dążący do zaspokojenia pragnień fizycznych) bądź bardziej refleksyjną (esteta refleksyjny, napawający się samą możliwością i obrazem zmysłowym). Przykładem tej drugiej postaci jest wrażliwość poetycka – poeta, artysta żyje w świecie wyobrażeń zmysłowych, zestawia je ze sobą i tworzy z nich kompozycje.

Specyfikę tego stadium Kierkegaard omówił na przykładzie [Don Juana](#) i [Nerona](#).

Don Juan nie wybiera żadnej kobiety, bo wówczas utraciłby wszystkie inne. Zawsze żyje więc możliwością innej kobiety. Nie jest zdolny do wyboru. Neron z kolei jest dobrym przykładem życia estetycznego, bo pokazuje jego pułapkę. Taki esteta, by uniknąć nudy i zdławić niepokój, poszukuje coraz bardziej wyrafinowanych form rozkoszy.

Ale nawet wszechmocny Neron dociera do granicy, za którą nie ma już możliwości uniknięcia [melancholii](#). Melancholia jest powodem, dla którego porzucamy życie estetyczne i szukamy innego rodzaju życia.

Kierkegaard określał melancholię mianem hysterii ducha. Jest to konsekwencja życia w stadium estetycznym. Duch, którym też jesteśmy, jest w tym stadium jakby uwięziony w zmysłowości. Melancholia jest więc głosem ducha, który chce się w nas uwolnić z łańcuchów zmysłowości i zanurzyć w samych możliwościach. Esteta żyje w świecie, w którym nie ma prawdziwego wyboru. Albo

Portret śpiewaka Wilhelma Troszela jako Don Juana.
Źródło: Józef Simmler, Wikimedia Commons, domena publiczna.

wybiera jedno pragnienie, albo drugie. Ale wybór jest tu pozorny. Melancholia zmusza go do prawdziwego wyboru – życie zmysłowe albo ja, moja jaźń, własna dusza.

W stadium estetycznym jesteśmy w stanie nieokreślonym – raz gonimy za jednym pragnieniem, raz za innym. Nie wiemy, kim jesteśmy. W stadium etycznym dochowujemy wierności naszym zasadom i zobowiązaniu.

W **stadium etycznym** człowiek przede wszystkim dokonuje świadomego wyboru. Nasze wybory definiują to, kim jesteśmy. Normy moralne, zobowiązania, poczucie odpowiedzialności, wierność, praca – to są cechy życia w stadium etycznym.

W stadium etycznym bohaterem jest dla Kierkegaarda Sokrates, który w imię swoich zasad oddał życie.

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 2.5.

“ Albo-albo

Jeśli chcesz mnie dobrze zrozumieć, musisz pojąć, że przy dokonywaniu wyboru nawet nie tyle chodzi o to, żeby wybrać dobrze, ile raczej o siłę, powagę i **patos**, z którym się wybiera. Dzięki temu daje znać o sobie osobowość w swej wewnętrznej nieskończoności i dzięki temu następuje jej scementowanie.

Źródło: *Albo-albo*, tłum. T. Teopltiz.

W życiu etycznym człowiek także nie może osiągnąć spełnienia. Pogrąża się w rozpacz z wynikającej z niepewności własnych zasad. Skąd mamy wiedzieć, że wybraliśmy słusznie? Wybór dobra nie może być czymś arbitralnym, bo prawda jest tylko jedna. Ale każdy wybór człowieka jest czymś arbitralnym. Ciągła niepewność znowu wywołuje lęk, który objawia się jako rozpacz.

Dlatego człowiek szuka oparcia w transcendencji. W ten sposób wkracza w **stadium religijnę**, które jest wyższym piętrem egzystencji. Jednak, pomimo faktu, że życie w tym ostatnim stadium jest najbardziej autentyczne, nie oznacza to przezwyciężenia źródłowego lęku. Lęk jest wpisany w naturę ludzkiej egzystencji i nie można go usunąć. Akt wiary jest oparciem się na Bogu mimo braku przesłanek poświadczających jego istnienie. W filozofii Kierkegaarda nie ma łaski, Bóg nie zstępuje ku wierzącemu. Akt wiary jest skokiem w nieznane. Towarzyszy mu też poczucie winy, tj. świadomość własnej grzeszności, czyli źródłowego rozdarcia.

W tym stadium wzorcowym bohaterem (bohaterem wiary) jest dla Kierkegaarda Abraham.

Źródło: József Molnár, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Słownik

egzystencjalizm

(fr. *existentialisme* < łac. *existere* z *ex* – na zewnątrz + *sistere* – stać, znajdować się) ruch filozoficzny powstały w I poł. XX w. w Europie, który w centrum zainteresowania stawiał problematykę ludzkiego istnienia w świecie, zwłaszcza jego sensu i konsekwencji etycznych

estetyka

(gr. *aisthetikos* – odczuwający) dyscyplina filozoficzna zajmująca się nauką o pięknie

etyka

(gr. *ethikos* – wynikający ze zwyczaju) ogół zasad i norm postępowania przyjętych w danej epoce i w danym środowisku; nauka o moralności

melancholia

(gr. *melancholia* – czarna żółć) stan głębokiego przygnębienia i apatii; nastrój łagodnego smutku i głębokiej zadumy; u Kierkegaarda melancholia przybiera dwie formy: pierwsza oznacza pewną świadomą i celową decyzję o wycofaniu się z rzeczywistości; formę „zamknięcia się w sobie”, pewien sposób sposobu odseparowania się człowieka od świata i skierowanie uwagi na samego siebie; druga to „ciężkość umysłu” powstająca bez udziału świadomości, świadczy o braku dojrzałości, która powoduje niemożność osobistego rozwoju ducha

patos

(gr. *pathos* – wzruszenie, namiętność) podniosły charakter zdarzeń o wielkim, historycznym znaczeniu; ton lub styl mówienia lub pisanie podkreślający wzniosłość tematu

Polecenie 1

Na podstawie poniższego fragmentu wyjaśnij własnymi słowami, na czym polega różnica między wyborem estetycznym i wyborem etycznym.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PtdxNIOZ1>

Søren Kierkegaard

Konieczność wyboru – przejście do stadium etycznego

1.

[...] sprawą nader ważną jest dokonanie wyboru i dokonanie go zawczasu. Ty natomiast postępujesz inaczej; znam bardzo dobrze Twoje polemiczne oblicze, ukazywane światu, ale nie jest ono prawdziwe. Gdyby sens życia ludzkiego sprowadzał się do zastanawiania się, do rozważań – wówczas Ty byłbyś bliski doskonałości. Posłużę się przykładem, używając drastycznych przeciwieństw, aby mogły pasować do Ciebie, tak więc: albo zostajesz kaznodzieją, albo aktorem. Oto dylemat.

2.

Teraz budzi się cała pasja Twojego zapалу; refleksja wszystkimi możliwymi drogami chwyta się myśli zostania kaznodzieją. Nie możesz zaznać spokoju, dzień i noc rozmyślasz nad tym; czytasz wszystkie książki, które są Ci dostępne, każdej niedzieli idziesz trzykrotnie do kościoła, nawiązujesz znajomość z duchownymi, sam piszesz kazania, wygłaszasz je sam do siebie, obumarłeś dla całego świata na przeciąg pół roku. Wreszcie skończyłeś; wydaje się, że możesz teraz o zawodzie kaznodziei wypowiedzieć się bardziej rozsądnie i z większym doświadczeniem niż niejeden z nich, mający w tym zawodzie dwudziestoletni staż.

3.

[...] Teraz postępujesz w ten sam sposób z drugą sprawą, a Twój zachwyty dla sztuki przerasta prawie że Twoją elokwencję kaznodziei.

4.

Tak więc jesteś gotowy do dokonania wyboru. Można wszak być pewnym, że w tym olbrzymim zamęcie myślowym, w którym żyłeś, dokonałeś licznych marginesowych uwag i spostrzeżeń, było wiele wątków ubocznych. I dlatego w chwili, w której miałbyś podjąć decyzję, te wątki uboczne nabierają życia i wtedy w perspektywie ukazują się nowe albo-albo: możesz zostać prawnikiem; w końcu pojawia się jeszcze możliwość zostania adwokatem, co z obydwoma aspektami całej sprawy ma coś wspólnego. Teraz jesteś zgubiony. W tej chwili jesteś bowiem wystarczająco przygotowany do roli adwokata, aby móc udowodnić, że należy wziąć pod uwagę i trzecią możliwość.

5.

I na tym schodzi Ci życie. Po tym, jak półtora roku straciłeś na rozważaniach, po tym, jak wyczerpałeś wszystkie swoje godne podziwu siły, nie posunąłeś się ani o krok naprzód. W ten sposób tracisz wątek, stajesz się niecierpliwy, porywczy, pienisz się z wściekłości, a potem kontynuujesz: albo fryzjer, albo kasjer bankowy, innego albo-albo nie widzę. [...] Twój wybór ma charakter estetyczny, a estetyczny wybór nie jest żadnym wyborem.

6.

A w ogóle "wybieranie" jest we właściwym i ścisłym znaczeniu tego słowa charakterystyczne dla etyki. Wszędzie tam, gdzie w ścisłym znaczeniu tego słowa mowa jest o jakimś albo-albo, w grę wchodzi etyka. Jedyne absolutne: albo-albo, które w ogóle istnieje, dotyczy wyboru między dobrem i złem, ale i ono ma charakter etyczny. To, co estetyczne, ma bądź to charakter zupełnie bezpośredni, a przez to nie jest wyborem, bądź zatracą się po prostu w olbrzymiej różnorodności. Jeśli na przykład młoda dziewczyna, dokonując wyboru, idzie za głosem swego serca, to nie jest to w ścisłym rozumieniu tego słowa wybór, choćby był on nie wiem jak piękny, ponieważ ma charakter absolutnie bezpośredni. Jeśli jakiś człowiek rozważa w sensie estetycznym całą masę różnych życiowych planów, tak jak Ty uprzednio, to nie stoi w obliczu albo-albo, ale jedynie przed olbrzymią gamą możliwości, ponieważ moment samookreślenia się w wyborze nie zawiera etycznego akcentu i ponieważ wybór ten nie zawiera elementu koniecznego, a wynika także stąd, że wybiera się tylko dla danej chwili, więc można w każdej następnej chwili wybrać coś innego.

7.

Dokonanie etycznego wyboru jest dlatego w pewnym sensie znacznie łatwiejsze i prostsze, chociaż pod innym kątem widzenia jest nieskończenie trudniejsze. Ten, kto chce swoje plany życiowe określić pod kątem widzenia etyki, wcale nie ma wielkiego wyboru; za to sam akt wyboru ma dlań znacznie większe znaczenie. Jeśli chcesz mnie dobrze zrozumieć musisz pojąć, że przy dokonywaniu wyboru nawet nie tyle o to chodzi, żeby wybrać dobrze, ile raczej o siłę, powagę i patos, z którym się wybiera. Dzięki temu daje znać o sobie osobowość w swej wewnętrznej nieskończoności i dzięki temu następuje jej scementowanie się.

8.

Więc nawet jeśli człowiek wybierze błędnie — to dzięki energii, jaką włożył w dokonanie aktu wyboru, dostrzeże, że wybrał źle. Jeśli bowiem wybór zostaje dokonany z pełnym zaangażowaniem osobowości, cała jego istota zostaje uszlachetniona, a on sam znajduje się przez to w bezpośredniej relacji do tej odwiecznej mocy, która całe istnienie wszechobecnie przenika. Kto wybiera jedynie estetycznie, nigdy tej metamorfozy nie przechodzi, nie otrzymuje tego namaszczenia.

Źródło: Søren Kierkegaard, *Konieczność wyboru – przejście do stadium etycznego*, [w:] *Albo-albo*, tłum. K. Toeplitz.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Zdaniem Kierkegaarda, wybór, który jest konsekwencją pójścia za głosem serca, „ma charakter absolutnie bezpośredni”. Opisz, jak rozumiesz owo pójście za głosem serca? Rozważ w zestawieniu z omówionymi w tym rozdziale poglądami Kierkegaarda.

Polecenie 3

Powyższy fragment napisany jest w konwencji listu od kogoś, kto znajduje się w stadium etycznym, do osoby, która znajduje się w stadium estetycznym. Odpisz na ten list w imieniu adresata. Spróbuj odeprzeć zarzuty.

Film

Okiem eksperta

Polecenie 1

Zastanów się i opisz, co współcześnie oznacza sformułowanie „być sobą”.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DFJS8oHoM>

Film edukacyjny. *Kierkegaard: stadia życia cz. 1.*

Wykłada prof. Jan Hartman.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Kierkegaard: stadia życia. Część pierwsza.*

Ćwiczenie 1

Wyjaśnij, jakie jest filozoficzne rozumienie zwrotu „być sobą” w odniesieniu do filozofii Kierkegaarda.

Polecenie 2

Stwórz plakat obrazujący trzy stadia życia człowieka, które opisał Soren Kierkegaard.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DFJS8oHoM>

Film edukacyjny. *Kierkegaard: stadia życia cz. 2.*

Wykłada prof. Jan Hartman.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Kierkegaard: stadia życia. Część druga.*

Ćwiczenie 2

Scharakteryzuj trzy stadia życia.

Stadium pierwsze

Stadium drugie

Stadium trzecie

Ćwiczenie 3

Zastanów się i wyjaśnij, dlaczego pogląd Kierkegaarda na zbawienie jest sprzeczny z protestancką filozofią predestynacji.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Stadia życia według Sørensa Kierkegaarda

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

12. Egzystencjalizm. Uczeń:

1) wymienia ważniejsze cechy, odmiany i przedstawicieli (w tym prekursorów) egzystencjalizmu;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- przedstawia stworzoną przez Kierkegaarda koncepcję stadiów życia;
- analizuje znaczenie życiowych wyborów w kontekście filozofii Kierkegaarda;
- zastanawia się nad potocznym oraz filozoficznym rozumieniem sformułowania „być sobą”;
- charakteryzuje poszczególne stadia życia w filozofii Kierkegaarda.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- mapa myśli;
- audiobook;
- film.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.
2. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: Czym jest melancholia?

Faza realizacyjna:

1. **Mapa myśli.** Nauczyciel zapisuje na tablicy hasło związane z tematem zajęć: Stadia życia Sørensa Kierkegaarda. Uczniowie podają swoje pomysły, a wyznaczony moderator zapisuje je na tablicy w formie mapy myśli/pojęć, której centralnym punktem jest zapisany problem. Po zapisaniu propozycji uczniowie samodzielnie je weryfikują. Następnie nauczyciel uzupełnia wypowiedzi uczniów, jeśli jest to konieczne.
2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla materiał z sekcji „Audiobook”, a następnie czyta polecenia:
 - *Na podstawie poniższego fragmentu wyjaśnij własnymi słowami, na czym polega różnica między wyborem estetycznym i wyborem etycznym.*

– Zdaniem Kierkegaarda, wybór, który jest konsekwencją pójścia za głosem serca, ma charakter absolutnie bezpośredni. Jak rozumiesz owo pójście za głosem serca? Rozważ w zestawieniu z omówionymi w tym rozdziale poglądami Kierkegaarda.

Uczniowie wykonują zadanie w parach. Następnie wybrana osoba prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udzielając uczniom informacji zwrotnej.

3. **Praca z drugim multimedium.** Uczniowie zapoznają się z materiałem „Kierkegaard: stadia życia cz. 1” w sekcji „Film”. Każdy uczeń pracuje indywidualnie, samodzielnie przygotowując odpowiedzi do poleceń i ćwiczeń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie wybrani lub chętni uczniowie odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi uczniów, aby ze znanych im źródeł literackich wybrali trzech bohaterów, którzy ich zdaniem pasowaliby do trzech kolejnych stadiów życia według podziału Kierkegaarda. Uczniowie powinni uzasadnić swoje wybory.
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie mają za zadanie wykonać polecenie nr 3 z zakładki „Audiobook”: *Powyższy fragment napisany jest w konwencji listu od kogoś, kto znajduje się w stadium etycznym, do osoby, która znajduje się w stadium estetycznym. Odpisz na ten list w imieniu adresata. Spróbuj odeprzeć zarzuty.*
2. Uczniowie zapoznają się z filmem *Kierkegaard: stadia życia cz. 2* i wykonują ćwiczenie nr 3 z zakładki „Film”: *Zastanów się, dlaczego pogląd Kierkegaarda na zbawienie jest sprzeczny z protestancką filozofią predestynacji.*

Materiały pomocnicze:

- *Filozofia egzystencjalna*, wybór i wstępy: L. Kołakowski, K. Pomian, Warszawa 1965.
- *Studia o filozofii Sorena Kierkegaarda: koncepcje, polemiki, inspiracje*, red. M. Gołębiowska, Warszawa 2015.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.